

Σημασιολογικές σχέσεις σε παρατακτικά σύνθετα της νέας ελληνικής: Μια πρόταση κατηγοριοποίησης

Δήμητρα Σερακιώτη
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ABSTRACT

This paper suggests a new categorization of dvandva compounds in Modern Greek, based on lexical semantics. More specifically, we study a) the relationship between the components and the whole compound and b) the relationship between the two components. With regard to the latter, dvandva compounds can be divided into a) *additive* (*vorioditikós* = north western), in which the meaning derives from the sum of the meanings of the two components and b) *metonymic*, which can further be distinguished into *superordinate metonymic*, in which the meaning is broader than that of the parts (i.e. *maxeropíruna* = knives + forks) and *subordinate metonymic*, in which the two components are parts of a separate entity, denoting a hyponymic relationship and a high degree of semantic transparency (i.e. *avgolémono* = a kind of sauce). According to the relationship between the two components, the compounds could be classified into a) *opposites* (*merónixto* = day-night), in which the components have opposite meanings to each other, b) *synonymic* (*rodotriandáfila*), and c) *consecutive* (*astrapónvrodo* = lightning thunder). Some cases are ambiguous, as a compound can be included in more than one category, while the role of the context seems to be crucial.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: κατηγοριοποίηση, παρατακτικά σύνθετα, σημασιολογική αδιαφάνεια

1. Εισαγωγή

Ως *σύνθεση* (compounding ή composition) ορίζεται η διαδικασία σχηματισμού νέων λέξεων από το συνδυασμό δύο ή περισσότερων λέξεων ή θεμάτων. Η ελληνική ανήκει στις γλώσσες με την κεφαλή στα δεξιά της δομής και ισχύει ο κανόνας της δεξιόστροφης κεφαλής (right-hand head rule), όπως έχει προταθεί από τον Williams (1981), ενώ παρατηρείται ότι η σύνθεση έχει υψηλό βαθμό παραγωγικότητας, κυρίως για την παραγωγή νεολογισμών (Ράλλη 2005, 2007, Manolesou & Tsolakidis 2009, Ralli 2009, 2013).

Όσον αφορά την κατηγοριοποίηση των συνθέτων, όπως ενδεικτικά αναφέρουν οι Bloomfield (1933: 233) και Bisetto & Scalise (2005, πρβλ. Ράλλη 2007: 89), είναι αρκετά δύσκολο να υπάρξει μια ταξινόμηση με κριτήρια που να έχουν καθολική ισχύ. Σύμφωνα με τους Booij et al. (2004: 1716), τα σύνθετα μπορούν να διαιρεθούν στις εξής κατηγορίες: α) *tatpuruṣa* (determinative), β) *dvandva* (copulative) και γ) *bahuvrīhi* (exocentric). Ο σανσκριτικός όρος *tatpuruṣa* χρησιμοποιείται για να δηλώσει προσδιοριστικά σύνθετα, στα οποία το συστατικό που βρίσκεται στα αριστερά της δομής προσδιορίζει εκείνο στα δεξιά, δηλαδή την κεφαλή. Τα σύνθετα αυτού του τύπου είναι ενδοκεντρικά, εφόσον η κεφαλή εντοπίζεται στο εσωτερικό του συνθέτου και μεταξύ των δύο μελών υπάρχει σχέση υπωνυμίας. Στη δεύτερη κατηγορία (*dvandva*) η σημασία του συνθέτου προκύπτει από το άθροισμα των σημασιών των επιμέρους συστατικών του, ενώ οι Booij et al. (2004: 1717) και Booij (2007: 81) υποστηρίζουν ότι εμφανίζονται μόνο στον πληθυντικό αριθμό, εκφράζοντας προσθετική σχέση. Στην τρίτη κατηγορία (*bahuvrīhi*) εντάσσονται εξωκεντρικά σύνθετα (π.χ. *κοκκινομάλλης*), στα οποία η κεφαλή βρίσκεται εκτός της εσωτερικής δομής.

Στη νέα ελληνική, ως προς τις σημασιολογικές σχέσεις ανάμεσα στα συνθετικά μέρη, μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη συνθέτων: α) αυτά στα οποία εμφανίζεται *σχέση παράταξης* (coordination relation) και β) αυτά στα οποία υπάρχει *σχέση εξάρτησης* (dependency relation) (Ράλλη 2007). Στην πρώτη κατηγορία κανένα από τα δύο συστατικά δεν αποτελεί την κεφαλή του συνθέτου, ενώ στα σύνθετα με σχέση εξάρτησης το δεύτερο συστατικό αποτελεί την κεφαλή του συνθέτου και μεταφέρει σε αυτό τη γραμματική κατηγορία, τα μορφοσυντακτικά και τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά του

(βλ. Selkirk 1982, DiSciullo & Williams 1987, Booij 2007, Lieber 2009, Scalise & Fábregas 2010, Ralli 2013, Bauer 2017). Περαιτέρω, τα παρατακτικά σύνθετα σύμφωνα με τη Ralli (2013: 162-165) χωρίζονται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: α) προσθετικά (*additive*), β) περιεκτικά (*collective*), γ) συνωνυμικά (*synonymic*) και δ) αντωνυμικά (*antonymic*).

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται μια νέα, πληρέστερη κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων της νέας ελληνικής με βάση εκείνη της Ralli (2013), λαμβάνοντας υπόψη τη σημασιολογική σχέση ανάμεσα στα συστατικά και ολόκληρο το σύνθετο και των συστατικών μεταξύ τους. Έννοιακές σχέσεις όπως η συνωνυμία, ποικίλοι τύποι αντωνυμίων, καθώς και ιεραρχικές σχέσεις (υπωνυμία, μερωνυμία) στο πλαίσιο της λεξικής σημασιολογίας (βλ. Lyons 1977, Cruse 1986) αξιοποιούνται προκειμένου να εξεταστούν τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά της δομής του συνθέτου, το οποίο στην Ελληνική αποτελεί «μεμονωμένη» λέξη.¹ Ακόμα, μελετάται ο βαθμός της σημασιολογικής αδιαφάνειας, το φαινόμενο της λεξικής αμφισημίας και ο ρόλος του περιεχόμενου στην ερμηνεία των παρατακτικών συνθέτων.

2. Παρατακτικά σύνθετα

2.1. Χαρακτηριστικά

Τα παρατακτικά σύνθετα είναι γνωστά και με τον σανσκριτικό όρο *dvandva*,² που σημαίνει «δυο-δυο, ζεύγος», στα οποία τα συνθετικά και το ίδιο το σύνθετο ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία.³ Τα σύνθετα αναλυόμενα αποτελούνται από δύο ισότιμα μέρη, τα οποία παρατάσσονται το ένα δίπλα στο άλλο, χωρίς κανένα να αποτελεί τη βάση του συνθέτου και χωρίς κανένα να προσδιορίζει το άλλο (Ράλλη 2007: 98, Ευδόπουλος 2008: 198, Lieber 2009: 47, 2016: 47, Arcodia et al. 2010: 177, Bauer 2017: 83).⁴ Συνήθως συνδέονται μεταξύ τους συμπλεκτικά (με το *και*) π.χ. *ασπρόμαυρος* = *άσπρος και μαύρος*, *βορειοανατολικός* = *βόρειος και ανατολικός*, *μπαινοβγαίνω* = *μπαίνω και βγαίνω* (Μπακάκου-Ορφανού 2005: 60, Ralli 2013: 157).⁵

2.2. Σχέση και σειρά των συστατικών

Όσον αφορά τη σειρά των συνθετικών μερών στην εσωτερική δομή των παρατακτικών συνθέτων, μπορούμε να δούμε ότι υπάρχουν παραδείγματα με σχετικά ελεύθερη σειρά:

(1) (α) μακρόστενος	/	(β) στενόμακρος
πικρόγλυκος	/	γλυκόπικρος
κοκκινόξανθος	/	ξανθοκόκκινος
Ισπανοϊταλός	/	Ιταλοϊσπανός.

¹ Εξαίρεση αποτελούν τα λεγόμενα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, όπως *σκληρός δίσκος*, *λαϊκή αγορά*, *ουράνιο τόξο*, *παιδική χαρά*, *φακοί επαφής*, *νόμος-πλαίσιο*, *θέμα-κλειδί* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1996: 103, Ράλλη 2005, 2007, Ευδόπουλος 2008: 202-203, Georgakopoulos et al. 2009, Ralli 2013, Gavriilidou 2016).

² Επίσης, για τα σύνθετα αυτά χρησιμοποιείται και ο όρος *copulative* ή *coordinate* (Bloomfield 1933), *co-compounds* (Wälchli 2005, Arcodia et al. 2010) και *appositional* (Bauer 2008).

³ Ως προς τη γραμματική κατηγορία, τα σύνθετα αυτού του τύπου διακρίνονται σε ουσιαστικά [O O] (*αλατοπίπερο*= *αλάτι* + *πιπέρι*), επίθετα [E E] (*βορειοδυτικός*= *βόρειος* + *δυτικός*) και ρήματα [P P] (*μπαινοβγαίνω*= *μπαίνω* + *βγαίνω*), ενώ η Ralli (2013: 162) αποκλείει τα επιρρήματα (π.χ. *πάνω-κάτω*), εφόσον δεν αποτελούν μία φωνολογική λέξη.

⁴ Όπως υποστηρίζει ο Bauer (2017: 83), στα παρατακτικά σύνθετα κανένα από τα δύο συστατικά δεν είναι υπώνυμο του άλλου.

⁵ Σύμφωνα με τον Wälchli (2005: 1), σε ένα παρατακτικό σύνθετο τα συνθετικά μέρη βρίσκονται σε φυσική παράταξη (natural coordination), εκφράζοντας έννοιες, οι οποίες είναι σημασιολογικά στενά συνδεδεμένες και είναι στο ίδιο ιεραρχικό επίπεδο (hierarchical level), ενώ η σημασία ολόκληρου του συνθέτου είναι πιο γενική από τη σημασία των συστατικών του.

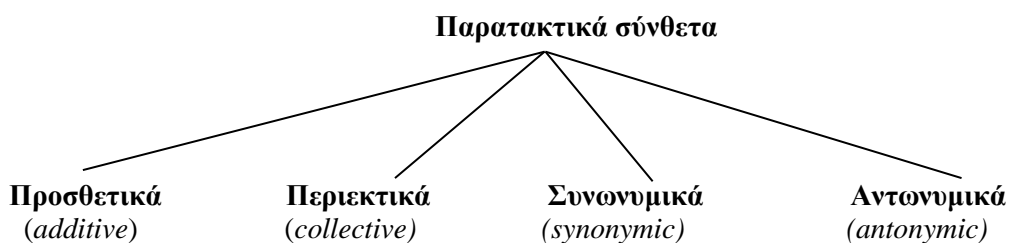
Σύμφωνα με τη Ράλλη (2007: 99), την αυστηρότερη σειρά των συστατικών στα παρατακτικά σύνθετα είναι δυνατό να καθορίζουν φωνολογικοί παράγοντες, όπως ο αριθμός των συλλαβών, καθώς υπάρχει προτίμηση στα σύνθετα της δεύτερης στήλης (1β), όπου το ολιγοσύλλαβο συστατικό προηγείται (π.χ. *γιδοπρόβατα*-**προβατογίδα*, *βορειοανατολικός*-**ανατολικοβόρειος*). Επίσης, πραγματολογικοί παράγοντες μπορεί να ευθύνονται για τη μη ελεύθερη σειρά όρων και την προτίμηση σε μια συγκεκριμένη σειρά (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1996: 108), όπως στις περιπτώσεις:

(2)	α. <i>τρωγοπίνω</i>	πβ.	* <i>πινοτρώγω</i>
	β. <i>αστραπόβροντο</i>		* <i>βροντοάστραπο</i>
	γ. <i>Απριλομάης</i>		* <i>Μαοαπρίλης</i>
	δ. <i>ματόφρυδα</i>		* <i>φρυδόματα</i> .

3. Πρόταση κατηγοριοποίησης των παρατακτικών συνθέτων της νέας ελληνικής

Ως προς την κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων της νέας ελληνικής, η Ralli (2013: 162-165) παραθέτει τέσσερις βασικές υποκατηγορίες, με βάση τη σημασιολογική σχέση των συστατικών τους, όπως φαίνεται στο Σχήμα 1:⁶

Σχήμα 1. Κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων στη νέα ελληνική κατά Ralli (2013)

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω κατηγοριοποίηση της Ralli (2013), θα μπορούσε να προκύψει μια νέα κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων στη νέα ελληνική με βασικό κριτήριο τις σημασιολογικές σχέσεις α) των συστατικών και ολόκληρου του συνθέτου και β) των συστατικών μεταξύ τους.⁷

3.1. Σχέση συστατικών και συνθέτου

α) *Αθροιστικά* (additive).⁸ Η υποκατηγορία αυτή περιλαμβάνει σύνθετα των δομών [O O], [E E] και [P P], η σημασία των οποίων προκύπτει από το άθροισμα των σημασιών των συστατικών τους:

(3)	α. <i>ψωμοτύρι</i>	<	<i>ψωμί</i> + <i>τυρί</i>
	β. <i>κοντόχοντρος</i>	<	<i>κοντός</i> + <i>χοντρός</i>
	γ. <i>βορειοανατολικός</i>	<	<i>βόρειος</i> + <i>ανατολικός</i>
	δ. <i>μακρόστενος</i>	<	<i>μακρύς</i> + <i>στενός</i> .

⁶ Η κατηγοριοποίηση της Ralli (2013) για τα παρατακτικά σύνθετα της νέας ελληνικής προτιμήθηκε από εκείνη των Manolesou & Tsolakidis (2009), διότι η δεύτερη βασίζεται κυρίως σε μια διαχρονική προσέγγιση των παρατακτικών συνθέτων της ελληνικής.

⁷ Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, πλήθος μελετών εξετάζει τη σημασία ολόκληρου του συνθέτου και των συνθετικών του, βλ. μεταξύ άλλων Sandra (1990), Zwitserlood (1994), Jarema et al. (1999), Pollatsek et al. (2000), Libben et al. (2003), Kuperman et al. (2008), Lieber (2009), Arcodia et al. (2010), Bourque (2014), Bauer (2017).

⁸ Προτιμήσαμε να μεταφράσουμε τον όρο *additive* ως «*αθροιστικά*», εφόσον η σημασία του συνθέτου προκύπτει από το άθροισμα των σημασιών των μερών του. Στη βιβλιογραφία τα σύνθετα αυτού του τύπου αποδίδονται επίσης με τον όρο *coordinative appositional compounds* (βλ. Arcodia et al. 2010)

β) Μετωνυμικά:⁹ Όπως υποστηρίζεται από τους Manolessou & Tsolakidis (2009: 32) και Ralli (2013: 164), η υποκατηγορία αυτή περιέχει ουσιαστικά των οποίων η σημασία είναι ευρύτερη από εκείνη των συστατικών μερών. Για παράδειγμα, το σύνθετο *μαχαιροπίρουνα* (*μαχαίρια* + *πιρούνια*) μπορεί να αναφέρεται, εκτός από τα μαχαίρια και τα πιρούνια, και στο κουταλάκι του γλυκού, το κουτάλι της σούπας, τη λαβίδα για τη σαλάτα κ.λπ.

Υπερωνυμική σημασία παρατηρούμε πως υπάρχει και στα λεγόμενα *pluralia tantum*, τα οποία σύμφωνα με την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1996: 101) βρίσκονται στον πληθυντικό αριθμό και είναι ουδέτερου γένους, σε αντίθεση με τον ισχυρισμό της Ralli (2013: 163) ότι αυτού του τύπου τα σύνθετα ανήκουν στα *προσθετικά*:

(4) α. <i>λεμονοπορτόκαλα</i>	<	<i>λεμόνια</i>	<i>πορτοκάλια</i>
β. <i>γυναικόπαιδα</i>	<	<i>γυναίκες</i>	<i>παιδιά</i>
γ. <i>γιδοπρόβατα</i>	<	<i>γίδια</i>	<i>πρόβατα</i>
δ. <i>χαρτοφάκελα</i>	<	<i>χαρτιά</i>	<i>φάκελα</i> .

Τα σύνθετα στα παραπάνω παραδείγματα αναφέρονται σε μία ευρύτερη/υπερώνυμη έννοια που περιλαμβάνει πιθανόν και άλλες οντότητες (βλ. Tribulato 2015: 64, Bauer 2017: 85). Πιο συγκεκριμένα, το σύνθετο *λεμονοπορτόκαλα* (4α) μπορεί να αναφέρεται και στα μανταρίνια, τα γκρέιπφρουτ, τα κίτρα, τα νεράντζια κλπ., δηλώνοντας μια ευρύτερη κατηγορία, εκείνη των εσπεριδοειδών. Όμοια, το σύνθετο *γυναικόπαιδα* «άμαχος πληθυσμός» (4β) μπορεί εκτός από τις γυναίκες και τα παιδιά να περιλαμβάνει και τους ηλικιωμένους, ενώ το σύνθετο *χαρτοφάκελα* (4δ) είναι δυνατόν να περιλαμβάνει (εκτός από *χαρτιά* και *φάκελα*) και άλλα ομοειδή είδη γραφείου, όπως κλασέρ, ζελατίνες, μπλοκ κ.λπ. Επομένως, στα σύνθετα αυτού του τύπου ένα μέρος μιας οντότητας χρησιμοποιείται για να δηλώσει ολόκληρη την οντότητα (*pars pro toto*), ενώ τα δύο συνθετικά είναι αντιπροσωπευτικά του όλου. Πιο συγκεκριμένα, στο σύνθετο *μαχαιροπίρουνα*, τα *μαχαίρια* και τα *πιρούνια* αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία του όλου και όχι π.χ. το κουταλάκι του γλυκού ή το κουτάλι της σούπας. Όμοια και στο συνθετικό *λεμονοπορτόκαλα*, τα *λεμόνια* και τα *πορτοκάλια* είναι αντιπροσωπευτικά των εσπεριδοειδών και όχι π.χ. τα *γκρέιπφρουτ*. Στην περίπτωση αυτή παρατηρείται διεύρυνση ή επέκταση της σημασίας.

Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και σε άλλες γλώσσες, όπως στη μανδαρινική κινεζική το σύνθετο *dāo quiāg* (*σπαθί* + *δόρν* = όπλα) (Arcodia et al. 2010, Olsen 2015: 368) και *huā niù* (*λουλούδι* + *δέντρο* = βλάστηση) (Bauer 2017: 85), στη βιετναμέζικη το σύνθετο *bàn ghé* (*τραπέζι* + *καρέκλα* = έπιπλα), στη Hunzib το *mesed-okro* (*χρυσός* + *ασήμι* = πολύτιμα μέταλλα) (Bauer 2017: 85). Σύμφωνα με τον Bauer (2017: 85), στις περιπτώσεις αυτές ολόκληρο το σύνθετο δηλώνει την υπερώνυμη κατηγορία (*superordinate category*).

Στα μετωνυμικά σύνθετα θα μπορούσαν να ενταχθούν και σύνθετα που αναφέρονται σε μια οντότητα διαφορετική από το άθροισμα της σημασίας των συνθετικών τους μερών, τα οποία περιέχονται σε εκείνη, αποτελώντας μέρη της. Ορισμένα παραδείγματα είναι τα εξής:

⁹ Προτιμήθηκε ο όρος *μετωνυμικά*, από τον όρο *περιεκτικά*, εφόσον η σημασία των συστατικών και ολόκληρου του συνθέτου παραπέμπει σε οντότητα διαφορετική, η οποία έχει τα χαρακτηριστικά των δύο συστατικών του συνθέτου (βλ., μεταξύ άλλων, Kövecses 2002, Cruse 2004: 209-211, Lieber 2004: 53-54, Benczes 2011, Andreou & Ralli 2015: 170, Zhang 2016). Στη μετωνυμία, όπως και στη μεταφορά, παρατηρείται επέκταση της σημασίας των λέξεων και συνήθως το μέρος χρησιμοποιείται αντί για το όλον ή το όλον αντί για το μέρος (Cruse 2004: 210-211, Μπακάκου-Ορφανού 2005: 83, Ξυδόπουλος 2008: 163, Bourque 2014: 118).

(5)	α. αλατοπίπερο	<	αλάτι	πιπέρι
	β. λαδόξιδο	<	λάδι	ξίδι
	γ. αυγολέμονο	<	αυγό	λεμόνι
	δ. αντρόγυνο	<	άντρας	γυναίκα. ¹⁰

Ως προς τα παραπάνω παραδείγματα, το σύνθετο *αλατοπίπερο* (5α) αναφέρεται συνήθως στο σκεύος το οποίο περιέχει αλάτι ή/και πιπέρι και η σημασία ολόκληρου του συνθέτου είναι διαφορετική από τις σημασίες των συνθετικών μερών.¹¹ Όμοια, το *αυγολέμονο* (5γ) είναι ένα είδος σάλτσας που περιέχει *αυγό* και *λεμόνι* (βλ επίσης Ράλλη 2007: 85). Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στο σύνθετο *αντρόγυνο* (5δ), το οποίο δηλώνει το ζευγάρι που είναι παντρεμένο. Στα σύνθετα αυτού του τύπου η σημασία στενεύει και παρατηρείται περιορισμός και στένωση.

Επομένως, τα *μετωνυμικά* σύνθετα, με βάση τη σημασιολογική σχέση των συνθετικών μερών, θα μπορούσαμε να τα διακρίνουμε σε δύο περαιτέρω υποκατηγορίες:

α) τα *υπερωνυμικά μετωνυμικά* (superordinate metonymic), τα οποία περιέχουν περισσότερες οντότητες από τα συνθετικά τους μέρη και αναφέρονται σε μια ευρύτερη σημασία, δηλώνοντας μια υπερωνυμική σχέση των συστατικών του συνθέτου (π.χ. *μαχαιροπίρουνα*), και

β) τα *υπωνυμικά μετωνυμικά* (subordinate metonymic), που αποτελούν μέρη μιας ξεχωριστής οντότητας και περιέχονται σε αυτήν, δηλώνοντας μια υπωνυμική σχέση συστατικών-συνθέτου και παρουσιάζοντας μεγάλο βαθμό παγίωσης και σημασιολογικής αδιαφάνειας (π.χ. *αλατοπίπερο* = σκεύος που περιέχει αλάτι και πιπέρι, *αυγολέμονο* = είδος σάλτσας που περιέχει αυγό και λεμόνι).

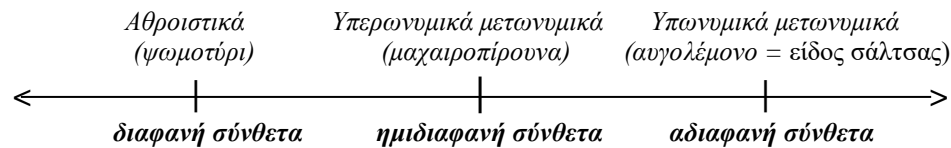
Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στις λεγόμενες αδιαφανείς φράσεις, όπως στη ρηματική φράση *τα βάφω μαύρα* (= απελπίζομαι), η σημασία της οποίας δεν συνδέεται με τη σημασία των λέξεων από τις οποίες απαρτίζεται (Μπακάκου-Ορφανού 2005: 69).¹² Τα *υπερωνυμικά περιεκτικά* (*μαχαιροπίρουνα*, *χαρτοφάκελα*) θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τις ημιδιαφανείς φράσεις/φραστικές λέξεις (π.χ. *εμπορικό κέντρο*), στις οποίες η σημασία συνδέεται μερικώς με τις σημασίες των λέξεων, δηλώνοντας και κάτι ευρύτερο (Μπακάκου-Ορφανού 2005: 69). Μεγαλύτερο βαθμό σημασιολογικής διαφάνειας παρουσιάζουν τα *αθροιστικά* παρατακτικά σύνθετα, εφόσον η σημασία ολόκληρου του συνθέτου συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις επιμέρους σημασίες των συστατικών του (π.χ. *ψωμοτύρι* = ψωμί + τυρί). Έτσι, οι σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ των συνθετικών και ολόκληρου του συνθέτου και ο βαθμός σημασιολογικής διαφάνειας/αδιαφάνειας θα μπορούσαν να αναπαρασταθούν σε ένα συνεχές με δύο αντίθετους πόλους, όπως φαίνεται στο Σχήμα 2:

¹⁰ Το παρατακτικό σύνθετο *αντρόγυνο* διαφέρει από το σύνθετο *αντρογυναίκα* (= γυναίκα που έχει την τη συμπεριφορά και την εμφάνιση άντρα), το οποίο είναι προσδιοριστικό.

¹¹ Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η έννοια του σκεύους εκφράζεται μόνο με επέκταση της σημασίας του περιεχομένου.

¹² Μάλιστα, σύμφωνα με τον Cruse (2004: 75), τα σύνθετα μπορεί να ισοδυναμούν με εκφράσεις με ιδιωματικό χαρακτήρα.

Σχήμα 2. Απεικόνιση της σημασιολογικής διαφάνειας/αδιαφάνειας των παρατακτικών συνθέτων της νέας ελληνικής ως προς τη σχέση συστατικών-συνθέτου

Σημασιολογική διαφάνεια

Σημασιολογική αδιαφάνεια

3.2. Σχέση συστατικών μεταξύ τους

Όσον αφορά τη σχέση των συστατικών των συνθέτων μεταξύ τους διακρίνουμε καταρχάς τα *αντιθετικά* (*opposites*).¹³ Σύμφωνα με τους Manolesou & Tsolakidis (2009: 34) και Ralli (2013: 165), τα δύο συνθετικά εκφράζουν μεταξύ τους αντίθετες έννοιες, π.χ.:

- (6) α. μερόνυχτο < μέρα νύχτα
 β. χαρμολύπη < χαρά λύπη.¹⁴

Τα σύνθετα αυτού του τύπου μπορούν να διακριθούν σε περαιτέρω υποκατηγορίες, με βάση τη διάκριση των Lyons (1977) και Cruse (1986) για τις λεξικές σημασίες: α) *συμπληρωματικά αντιθετικά* (*complementary opposites*), β) *αντώνυμα* (*antonyms*) και γ) *κατευθυντικά αντιθετικά* (*directional opposites*).

α) *Συμπληρωματικά αντιθετικά*. Σε αυτού του τύπου τα αντίθετα, η άρνηση του ενός σκέλους συνεπάγεται αυτόματα τη δήλωση του άλλου και αντίστροφα (Lyons 1977: 171, Cruse 1986: 202, Μπακάκου-Ορφανού 2005: 105, Ξυδόπουλος 2008: 135). Για παράδειγμα, στο *αληθινός-ψεύτικος*, εάν ισχύει ότι κάτι δεν είναι *αληθινό*, τότε αυτό συνεπάγεται ότι αυτό είναι *ψεύτικο* και το αντίστροφο. Τέτοιου είδους αντίθετα απαντούν σε σύνθετες λέξεις, όπως:

- (7) α. νεκροζώντανος < νεκρός ≠ ζωντανός
 β. μερόνυχτο < μέρα ≠ νύχτα
 γ. ασπρόμαυρος < άσπρος ≠ μαύρος.

β) *Αντώνυμα*. Τα *αντώνυμα* ή *διαβαθμίσιμα αντιθετικά* (*gradable opposites*) αποτελούν τη βασική κατηγορία των αντιθέτων (Ξυδόπουλος 2008: 136). Σε αντιδιαστολή με τα συμπληρωματικά αντιθετικά, τα σύνθετα αυτού του τύπου έχουν τη δυνατότητα διαβάθμισης και μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες, τα *πολικά αντώνυμα* (*polar antonyms*), τα *ισοδύναμα αντώνυμα* (*equipollent antonyms*) και τα *επικαλυπτόμενα αντώνυμα* (*overlapping antonyms*, βλ. Lyons 1977: 271, Cruse 1986: 208).

Τα *πολικά αντώνυμα* δηλώνουν πλήρη διαβάθμιση μιας φυσικής ιδιότητας (Ξυδόπουλος 2008: 137), όπως στα εξής:

- (8) α. *μικρομέγας* = πολύ/λίγο/μάλλον *μικρός/μεγάλος*
 β. *λεπτόχοντρος* = πολύ/λίγο/μάλλον *λεπτός/χοντρός*).

¹³ Θεωρούμε ότι ο όρος *αντιθετικά* (*opposites*) αποδίδει πληρέστερα τη σχέση μεταξύ των δύο συστατικών απ' ό,τι ο όρος *αντωνυμικά* (*antonymic*) (Ralli 2013: 165), που παραπέμπει περισσότερο στην έννοια της διαβάθμισης.

¹⁴ Τέτοιου τύπου σύνθετα απαντούν και σε άλλες γλώσσες, όπως στην παντζάμπι το *such-dukh* (*happiness-sorrow*) (Bauer 2017: 85).

Τα ισοδύναμα αντώνυμα δηλώνουν αισθήσεις, όπως θερμότητα, γεύση, συναίσθημα κ.λπ., όπως:

- (9) α. *χαρμολύπη* < *χαρά* ≠ *λύπη*
β. *κωμικοτραγικός* < *κωμικός* ≠ *τραγικός*.

Τα επικαλυπτόμενα αντώνυμα δηλώνουν θετική ή αρνητική αξιολόγηση. Για παράδειγμα στα αντωνυμικά ζεύγη *χαζός-έξυπνος*, *όμορφος-άσχημος* το πρώτο μέλος δηλώνει θετική αξιολόγηση και το δεύτερο αρνητική. Τέτοιου τύπου σύνθετο θα μπορούσε να θεωρηθεί το *κουτοπόνηρος* (*κουτός* + *πονηρός*), με την έννοια ότι το *πονηρός* συνδέεται με την *ευφυΐα*.

γ) *Κατευθυντικά* αντιθετικά. Έχουν στη σημασία τους την έννοια της αντίθεσης ως προς την κατεύθυνση, δηλώνοντας κίνηση προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις μεταξύ δύο τερματικών σημείων. Τα *κατευθυντικά αντιθετικά* διακρίνονται σε *ανάστροφα* (reversive opposites) και *αντίστροφα* (converse opposites) ή *συσχετιστικά* (relational opposites).

Τα ανάστροφα σχετίζονται με αντίθετες κατευθύνσεις σε έναν κοινό άξονα και απαντούν μόνο σε ρήματα (Cruse 1986: 226, 2004: 166, βλ. Ξυδόπουλος 2008: 140). Στην κατηγορία αυτή μπορούν να ενταχθούν ρηματικά σύνθετα της νέας ελληνικής, όπως:

- (10) α. *ανεβοκατεβαίνω* < *ανεβαίνω* *κατεβαίνω*
β. *πηγαινοέρχομαι* < *πηγαίνω* *έρχομαι*
γ. *ανοιγοκλείνω* < *ανοίγω* *κλείνω*
δ. *μπαινοβγαίνω* < *μπαίνω* *βγαίνω*.

Τα αντίστροφα ή συσχετιστικά, τα οποία δηλώνουν μια σχέση αμοιβαίας συνεπαγωγής μεταξύ δύο οντοτήτων, προσδιορίζοντας την κατεύθυνση του ενός σε σχέση με το άλλο (Cruse 1986: 231).¹⁵ Για παράδειγμα, στο ζεύγος *πεθερός-γαμπρός* συνεπάγεται ότι εάν ο X είναι πεθερός του Y, τότε ο Y είναι γαμπρός του (Μπακάκου-Ορφανού 2005: 105). Σε αυτήν την κατηγορία αντιθέτων θα μπορούσαν να ενταχθούν σύνθετα όπως το *αγοραπωλησία* = *αγορά* + *πώληση*, εφόσον οι σημασίες των συστατικών είναι αντιστρέψιμες και ο ρόλος του αγοραστή συνεπάγεται τον ρόλο του πωλητή. Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στο σύνθετο *ερωταπόκριση* (< *ερώτηση* + *απόκριση/απάντηση*), στο οποίο ο ρόλος του πομπού συνεπάγεται το ρόλο του δέκτη.

Μια δεύτερη κατηγορία είναι αυτή των *συνωνυμικών* (*synonymic*) συνθέτων.¹⁶ Σύμφωνα με τη Ralli (2013: 164-165, βλ. επίσης Manolessou & Tsolakidis 2009: 32-33), στην υποκατηγορία αυτή εντάσσονται σύνθετα των οποίων τα συστατικά έχουν μεταξύ τους περίπου ίδια σημασία (π.χ. *μωρόκουτος*, *ροδοτριαντάφυλλα*). Παρ' όλα αυτά, αυτού του είδους τα σύνθετα θα μπορούσαν να διακριθούν σε περαιτέρω κατηγορίες, λαμβάνοντας υπόψη την κατηγοριοποίηση του Cruse (2004: 154), η οποία βασίζεται σε ένα συνεχές που δηλώνει τα εξής επίπεδα συνωνυμίας: *απόλυτη συνωνυμία* (absolute synonymy) – *γνωστική συνωνυμία* (cognitive synonymy) – *μερική συνωνυμία/πλησιωνυμία* (near-synonymy/plesionymy) – *μη συνωνυμία* (no-synonymy). Τα *απόλυτα συνώνυμα* έχουν πλήρη σημασιολογική ταύτιση, ενώ απαντούν εξαιρετικά

¹⁵ Προτιμότερος είναι ο όρος *συσχετιστικά*, ο οποίος αποδίδει πληρέστερα τη σημασία των συστατικών και του συνθέτου.

¹⁶ Τέτοιου τύπου σύνθετα παρατηρούμε και σε άλλες γλώσσες, όπως στην ιαπωνική το σύνθετο *to-chi* (*± 地*) (*land-land*), *ju-moku* (*樹木*) (*tree-tree*) (Shimada 2013: 92) και στη βιετναμέζικη το σύνθετο *đu'ò'ng sá* (*road-street*) (Bauer 2017: 85).

σπάνια σε μια γλώσσα (Μπακάκου-Ορφανού 2005: 97, Ξυδόπουλος 2008: 128-129, Stanojević 2009: 194). Τα *γνωστικά συνώνυμα* διαφοροποιούνται κυρίως ως προς την εκφραστική σημασία, δηλώνοντας θετική ή αρνητική συνυποδήλωση, αλλά και ως προς το υφολογικό επίπεδο (Cruse 2004). Όσον αφορά στα *μερικώς συνώνυμα/πλησιώνυμα*, αποτελούν συνώνυμα με παρεμφερή σημασία, χωρίς να υπάρχει ταύτιση ως προς τη σημασία (π.χ. *γράμμα – σημείωμα, ζεστός – καυτός*, Cruse 1986: 287, Murphy 2003: 155, Μπακάκου-Ορφανού 2005: 100, Ξυδόπουλος 2008: 132-133). *Μη συνώνυμα* είναι οι λέξεις οι οποίες δεν γειτνιάζουν σημασιολογικά μεταξύ τους, π.χ. *λοφίσκος – βουνό* (Ξυδόπουλος 2008: 133).

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω διάκριση των συνωνύμων, τα συνωνυμικά σύνθετα θα μπορούσαν να διαιρεθούν περαιτέρω σε δύο υποκατηγορίες με βάση τη σημασιολογική σχέση των δύο συστατικών μεταξύ τους: α) *γνωστικά συνωνυμικά* και β) *μερικώς συνωνυμικά (πλησιωνυμικά)*.

Στα γνωστικά συνωνυμικά μπορούν να ενταχθούν σύνθετα στα οποία τα δύο συνθετικά παρουσιάζουν υφολογικές διαφορές μεταξύ τους. Για παράδειγμα:

(11) α. ροδοτριαντάφυλλα	<	ρόδα	τριαντάφυλλα
β. μωρόκουτος	<	μωρός	κουτός
γ. λιθόπετρα	<	λίθος	πέτρα
δ. περνοδιαβαίνω	<	περνώ	διαβαίνω.

Στα παραπάνω παραδείγματα, στο σύνθετο *μωρόκουτος*, όπως και στο σύνθετο *λιθόπετρα*, στο α' συστατικό το ύφος είναι λόγιο, ενώ στο β' συστατικό μη λόγιο. Αξίζει να επισημανθεί ότι τα σύνθετα αυτού του τύπου χρησιμοποιούνται πιθανόν για λόγους έμφασης, συνήθως με αρνητική συνδήλωση (π.χ. *μωρόκουτος*).

Στα μερικώς συνωνυμικά (πλησιωνυμικά) σύνθετα, των οποίων η σημασία μεταξύ των δύο συστατικών είναι παρεμφερής, θα μπορούσε να αναφερθεί ως παράδειγμα το σύνθετο *καλοκάγαθος*, στο οποίο το *καλός* συνδέεται με σωματικά χαρακτηριστικά, όπως το σωματικό κάλλος, ενώ το *αγαθός* με ψυχικά χαρακτηριστικά, όπως το ήθος. Όμοια, στο σύνθετο *γλυκανάλατος*, το *γλυκός* έχει παρεμφερή σημασία με το *ανάλατος* και όχι ταυτόσημη.

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, τα μερικώς συνωνυμικά (πλησιωνυμικά) σύνθετα παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό σημασιολογικής αδιαφάνειας, εφόσον το σύνθετο *καλοκάγαθος* δηλώνει συνήθως τον αφελή άνθρωπο, ενώ το *γλυκανάλατος* δεν συνδέεται σημασιολογικά με τα δύο συστατικά του, καθώς παραπέμπει κυρίως στην έλλειψη χάρης και γοητείας (π.χ. *γλυκανάλατη ταινία, γλυκανάλατο αστείο*).

Τέλος, μπορούμε να διακρίνουμε τα *διαδοχικά* (consecutive) σύνθετα. Σε αυτού του τύπου τα σύνθετα παρατηρείται σχέση γραμμικής χρονικής αλληλουχίας μεταξύ των δύο συστατικών. Ορισμένα παραδείγματα είναι τα εξής (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1996, Ράλλη 2007):

(12)	[Ο Ο]		
α.	Σαββατοκύριακο	<	Σάββατο + Κυριακή ¹⁷
β.	αστραπόβροντο	<	αστραπή + βροντή
γ.	Απριλομάης	<	Απρίλης + Μάης
δ.	μεσημεροαπόγευμα	<	μεσημέρι + απόγευμα.

¹⁷ Η διαδοχική/σειριακή σχέση μεταξύ των συστατικών είναι εμφανής και στο σύνθετο (*Παρασκευοσαββατοκύριακο* < *Παρασκευή* + *Σάββατο* + *Κυριακή*), το οποίο αποτελείται από τρία συστατικά. Πιο συγκεκριμένα, το σύνθετο αυτό προϋποθέτει τη δόμηση του Σαββατοκύριακου και ύστερα προστίθεται το *Παρασκευ-*. Πρόκειται, λοιπόν, για παρατακτικό σύνθετο διπλής δόμησης.

- (13) [P P]
 α. *τρεμοσβήνω* < *τρέμω* + *σβήνω*
 β. *κλειδομανταλώνω* < *κλειδώνω* + *μανταλώνω*
 γ. *κλωθογυρίζω* < *κλώθω* + *γυρίζω*
 δ. *κλωτσοπατώ* < *κλωτσώ* + *πατώ*.¹⁸
- (14) [E E]
 α. *τριτοτέταρτος* < *τρίτος* + *τέταρτος*
 β. *θεριζοαλωνιστικός*¹⁹ < *θεριστικός* + *αλωνιστικός*.

Τέτοιου τύπου σύνθετα εμφανίζονται συχνά και σε διαλέκτους (Manolessou & Tsolakidis 2009), όπως:

- (15) α. *κλαδοκαθαρίζω* < *κλαδεύω* + *καθαρίζω*
 β. *αρμεοσουρώνω* < *αρμέγω* + *σουρώνω*
 γ. *σκαλοποτίζω* < *σκαλίζω* + *ποτίζω*
 δ. *ξυπνονοϊζώ* < *ξυπνάω* + *νοϊζώ*.

Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε πως μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου συστατικού υπάρχει μια σχέση φυσικής/λογικής χρονικής ακολουθίας, καθώς το δεύτερο διαδέχεται το πρώτο, χωρίς να μπορεί να συμβεί το αντίθετο, με βάση τους νόμους της φύσης. Πιο συγκεκριμένα, στο *αστραπόβροντο*, η *βροντή* έπεται της *αστραπής*, στο *Σαββατοκύριακο* προηγείται χρονικά το *Σάββατο* και ακολουθεί η *Κυριακή*, όπως και στο *μεσημεροαπόγευμα* το *απόγευμα* έπεται πάντα του *μεσημεριού*. Όμοια, στο [PP] *τρεμοσβήνω* λ.χ. το φως ενός κεριού ή μιας λάμπας πρώτα *τρέμει* και μετά *σβήνει*, χωρίς να μπορεί να συμβεί το αντίστροφο με βάση τους νόμους της φύσης. Σε σύνθετα του τύπου *τρογοπίνω* και *θεριζοαλωνιστικός* πραγματολογικοί και όχι φυσικοί παράγοντες υπαγορεύουν τη συγκεκριμένη σειρά των όρων. Το ίδιο συμβαίνει και στα παραδείγματα από τις διαλέκτους της Ελληνικής (15 α-δ).

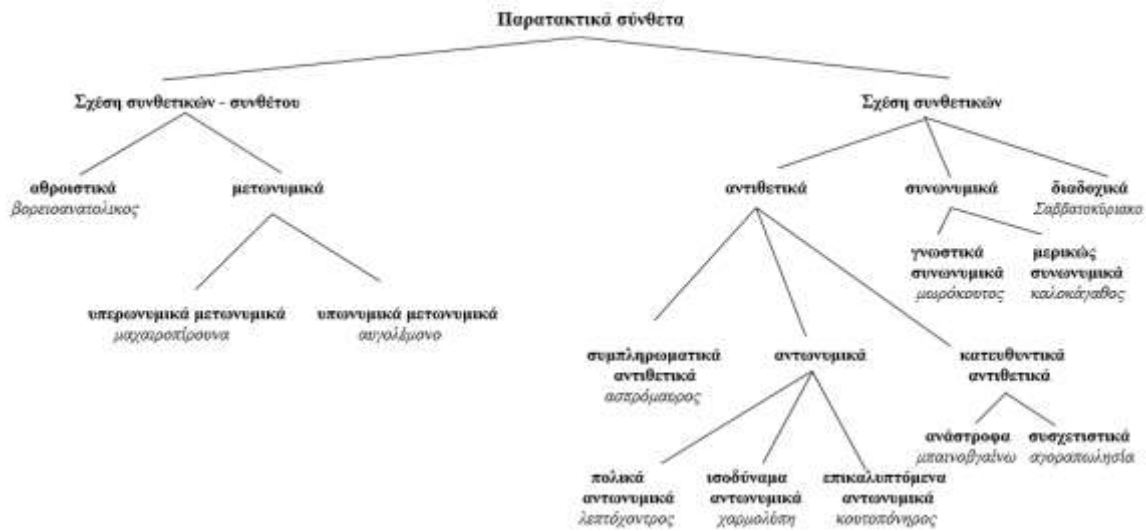
Στο σημείο αυτό, βέβαια, θα ήταν σκόπιμο να αναφερθεί ότι υπάρχουν και παραδείγματα στα οποία αίρεται η χρονική αλληλουχία, όπως στα σύνθετα [PP] *παντρευαρραβωνιάζω* και *αλωνοθερίζω* (Ralli 2009: 56), όπου δεν υπάρχει σειριακή σχέση μεταξύ των δύο συστατικών. Τέτοιου τύπου παραδείγματα είναι σπάνια και απαντούν συνήθως σε διαλέκτους.

Μπορούμε να συνοψίσουμε την προτεινόμενη κατηγοριοποίηση στο Σχήμα 3, που ακολουθεί:

¹⁸ Σχετικά με τη σειριακή σχέση των συστατικών στα παρατακτικά ρηματικά σύνθετα, βλ. επίσης Wälchli (2005: 124-125).

¹⁹ Η λέξη *θεριζοαλωνιστικός* είναι παράγωγο του *θεριζοαλωνίζω*.

Σχήμα 3. Κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων στη Νέα Ελληνική

4. Η περίπτωση της αμφισημίας στα παρατακτικά σύνθετα της νέας ελληνικής

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ύπαρξη αμφισημίας, καθώς ένα παρατακτικό σύνθετο μπορεί να ενταχθεί σε παραπάνω από μία κατηγορίες.²⁰ Για παράδειγμα, το ισοδύναμο αντωνυμικό *πικρόγλυκος* θα μπορούσε να ενταχθεί και στα αθροιστικά, καθώς ενδεχομένως να εκφράζει το άθροισμα των δύο σημασιών (*πικρός*, *γλυκός*). Όμοια, το διαδοχικό σύνθετο *Απριλομάης* θα μπορούσε να προσαρτηθεί στα αθροιστικά, εάν αναφέρεται στο άθροισμα των σημασιών των δύο μερών ή στα υπερωνυμικά μετωνυμικά, εφόσον μπορεί να δηλώσει και μια ευρύτερη χρονική περίοδο, εκείνη της άνοιξης. Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στο συμπληρωματικό αντιθετικό *νεκροζώντανος*, το οποίο θα μπορούσε να ενταχθεί στα αθροιστικά σύνθετα με ενδιάμεση σημασία (βλ. επίσης Wälchli 2005, Bauer 2008, 2017, Manolessou & Tsolakidis 2009). Η σημασία του συνθέτου αυτού προκύπτει με βάση πολιτισμικά πλαίσια και μπορεί να αναφέρεται σε κάποιον ασθενή που είναι κλινικά νεκρός και βρίσκεται σε μια ενδιάμεση κατάσταση (εγκεφαλικά νεκρός αλλά ζωντανός ως προς τις ζωτικές λειτουργίες του οργανισμού, βλ. Μπακάκου-Ορφανού 2005: 105).

Μάλιστα, η ύπαρξη αμφισημίας παρατηρείται και σε χρωματικά σύνθετα. Μεταξύ άλλων, οι Lieber (2009: 47, 2016: 47-48) και Pierini (2015: 24) θεωρούν τα χρωματικά σύνθετα ως παρατακτικά, τα οποία είτε αποτελούν μία μείξη των δύο συστατικών τους, είτε έχουν μία ενδιάμεση σημασία χωρίς να προβλέπεται καμία ασυμμετρία μεταξύ τους.²¹ Όμοια, οι Bauer & Huddleston (2002: 1658) και Renner (2008: 610) παραθέτουν τα παραδείγματα blue-grey και orange-red, τονίζοντας ότι η σημασία των συνθέτων αυτών δεν είναι μονοσήμαντη, εκτός αν στο πρώτο συστατικό προστεθεί κάποιο πρόθημα (π.χ. το orangey-red είναι ένα είδος κόκκινου, το reddy-orange ένα είδος πορτοκαλί, το greenish-blue ένα είδος μπλε και το bluish-green μια απόχρωση του πράσινου). Ως προς τη νέα ελληνική, στα παρατακτικά σύνθετα ([EE]) αναφέρεται και το *ασπροκόκκινος* (*άσπρος* + *κόκκινος*), αλλά και το *γαλανόλευκος* (*γαλανός* + *λευκός*) (Ράλλη 2007: 110-111). Μάλιστα, όσον αφορά το *γαλανόλευκος*, οι Manolessou & Tsolakidis (2009: 30) υποστηρίζουν ότι δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως ένα φωτεινό μπλε χρώμα κάπου ανάμεσα

²⁰ Για την περίπτωση της αμφισημίας των συνθέτων βλ. μεταξύ άλλων Ó Séaghdha (2009), Nastase et al. (2013) και Nakon (2013).

²¹ Σύμφωνα με τους Σερακιώτη & Μαρκόπουλος (2013), Σερακιώτη (2019) και Serakioti (2020), τα χρωματικά σύνθετα της νέας ελληνικής (π.χ. *κιτρινοπράσινο*, *κοκκινοπορτοκαλί*) εκλαμβάνονται από τον φυσικό ομιλητή ως υποτακτικά, με το πρώτο συστατικό να αποτελεί τη βάση ολόκληρου του συνθέτου.

στο μπλε και στο λευκό, αλλά ως εναλλάξ μπλε και λευκό, εφόσον πραγματολογικά αναφέρεται στην ελληνική σημαία. Οι παραπάνω παρατηρήσεις αποκαλύπτουν τη σημασία του περικειμένου για την ερμηνεία σύνθετων λέξεων (βλ. Ó Séaghdha & Copstake 2007, Clark 2009, Lieber 2009, 2016, Nastase et al. 2013, Gagné & Spalding 2015, Dima 2016: 27-28, Bauer 2017), ένα ζήτημα που χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

5. Συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζεται ότι θα μπορούσε να προκύψει μια πληρέστερη κατηγοριοποίηση των παρατακτικών συνθέτων της νέας ελληνικής ανάλογα με τη σημασιολογική σχέση των συστατικών και ολόκληρου του συνθέτου και των δύο συστατικών μεταξύ τους, βασιζόμενη σε εκείνη της Ralli (2013: 162-165). Ως προς τη σχέση συστατικών-συνθέτου, τα παρατακτικά σύνθετα μπορούν να χωριστούν α) στα αθροιστικά, στα οποία η σημασία προκύπτει από το άθροισμα των σημασιών των δύο συνθετικών και β) στα μετωνυμικά, που μπορούν να διακριθούν σε υπερωνυμικά μετωνυμικά (η σημασία είναι ευρύτερη από εκείνη των μερών) και σε υπωνυμικά μετωνυμικά (τα δύο συστατικά αποτελούν μέρη μιας ξεχωριστής οντότητας, δηλώνοντας μια υπωνυμική σχέση).

Όσον αφορά στη σχέση των συστατικών μεταξύ τους, τα σύνθετα θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ανάλογα με τις σημασιολογικές σχέσεις των λέξεων σε αντιθετικά, στα οποία τα συστατικά μέρη δηλώνουν μεταξύ τους αντίθετες σημασίες. Τα σύνθετα αυτού του τύπου μπορούν να διακριθούν σε συμπληρωματικά αντιθετικά, στα οποία εάν ισχύει το πρώτο συστατικό δεν ισχύει το δεύτερο και το αντίστροφο (*νεκροζώντανος*), σε αντωνυμικά (χωρίζονται σε πολικά αντωνυμικά με διαβάθμιση ως προς τη σημασία, σε ισοδύναμα, που δηλώνουν π.χ. αισθήσεις και σε επικαλυπτόμενα, που εκφράζουν θετική ή αρνητική αξιολόγηση) και σε κατευθυντικά, που περαιτέρω διακρίνονται σε ανάστροφα όπου τα δύο συστατικά δηλώνουν αντίθετη κατεύθυνση σε έναν κοινό άξονα (*ΡΡ μπαινοβγαίνω*) και σε συσχετιστικά, που δηλώνουν αμοιβαία συνεπαγωγή μεταξύ δύο οντοτήτων (*αγοραπωλησία*). Εκτός από τα αντιθετικά, μπορούμε να διακρίνουμε συνωνυμικά σύνθετα, που χωρίζονται σε γνωστικά συνωνυμικά, στα οποία παρατηρείται υφολογική διαφορά μεταξύ των συστατικών και σε μερικώς συνωνυμικά (πλησιωνυμικά), στα οποία η σημασία των δύο μερών είναι παρεμφερής και όχι ταυτόσημη. Η πληθώρα συνθέτων με ύπαρξη φυσικής/χρονικής αλληλουχίας μεταξύ των συστατικών στη νέα ελληνική επιτρέπει τη δημιουργία μιας τρίτης κατηγορίας που για πρώτη φορά προτείνεται για τη νέα ελληνική, των διαδοχικών.

Με βάση τη σημασιολογική σχέση συστατικών και συνθέτου, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι δεν υπάρχουν στεγανά όρια ανάμεσα στις κατηγορίες, καθώς ένα παρατακτικό σύνθετο μπορεί να εντάσσεται σε δύο τουλάχιστον κατηγορίες και να παρατηρείται αμφισημία. Περικειμενικοί παράγοντες συνδέονται άρρηκτα με την ερμηνεία των συνθέτων αυτών.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1996. Η νεοελληνική σύνθεση. Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.) *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας: Διδακτική προσέγγιση*. Πανεπιστήμιο Κρήτης: Ρέθυμνο, 97-120.
- Andreou, M. & Ralli, A. 2015. Form and meaning of bahuvrihi compounds: Evidence from Modern Greek and its dialects. In L. Bauer, P. Štekauer & L. Kortvelyesi (eds) *Semantics of Complex Words*. Dordrecht: Springer, 149-165.
- Arcodia, G. F., Grandi, N. & Wälchli, B. 2010. Coordination in compounding. In S. Scalise & I. Vogel (eds) *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 177-197.
- Bauer, L. 2008. Dvandva. *Word Structure* 1, 1-20.

- Bauer, L. 2017. *Compounds and Compounding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauer, L. & Huddleston, R. 2002. Lexical word-formation. In R. Huddleston & G. Pullum (eds) *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1621-1721.
- Benczes, R. 2011. Blending and creativity in metaphorical and metonymical compounds: A diachronic investigation. In H.-J. Schmid & S. Handl (eds) *Windows to the Mind: Metaphor, Metonymy and Conceptual Blending*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 247-268.
- Bisetto, A. & Scalise, S. 2005. The classification of compounds. *Lingue e linguaggio* 4 (2), 319-332.
- Bloomfield, L. 1933. *Language*. New York: Holt.
- Booij, G. 2007. *The Grammar of Words: An Introduction to Linguistic Morphology*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Booij G., Lehmann C., Mudgan J., & Skopeteas S. (eds) 2004. *Morphology: An International Handbook on Inflection and Word-Formation*. Vol. 2. Berlin/New York: De Gruyter.
- Bourque, S. Y. 2014. *Toward a Typology of Semantic Transparency: The Case of French compounds*. PhD thesis, University of Toronto.
- Clark, E. V. 2009. *First Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, A. 1986. *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, A. 2004. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Dima, C. 2016. On the compositionality and semantic interpretation of English noun compounds. *Proceedings of the 1st Workshop on Representation Learning for NLP*, 27-39.
- Di Sciullo, A.-M. & Williams, E. 1987. *On the Definition of Word*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gagné, C. L., & Spalding, T. L. 2015. Semantics, concepts, and meta-cognition: Attributing properties and meanings to complex concepts. In L. Bauer, L. Körtvélyessy, & P. Stekauer (eds) *Semantics of Complex Words*. New York: Springer, 9-25.
- Gavriilidou, Z. 2016. The semantics of NN combinations in Greek. In P. Ten Hacken (ed.) *The Semantics of Compounding*. Cambridge: Cambridge University Press, 94-109.
- Georgakopoulos, A., Kostopoulos, I., Markopoulos, G. & Skopeteas, S. 2009. Phrasal compounds in Modern Greek: Formation and function of the plural. *Selected Papers of the 8thICGL, 2007. University of Ioannina*, 699-713.
- Jarema, G., Busson, C., Nikolova, R., Tsapkini, K., & Libben, G. 1999. Processing compounds: A cross-linguistic study. *Brain and Language*, 68, 362-369.
- Kövecses, Z. 2002. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kuperman, V., Bertram, R. & Baayen, R. H. 2008. Morphological dynamics in compound processing. *Language and Cognitive Processes* 23, 1089-1132.
- Libben, G., Gibson, M., Yoon B. Y. & Dominiek, S. 2003. Compound fracture: The role of semantic transparency and morphological headedness. *Brain and Language* 84, 26-43.
- Lieber, R. 2004. *Morphology and Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lieber, R. 2009. *Introducing Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lieber, R. 2016. Compounding in the lexical semantic framework. In P. ten Hacken (ed.) *The Semantics of Compounding*. Cambridge: Cambridge University Press, 38-53.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Vols. 1 & 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Μπακάκου-Ορφανού, Α. 2005. *Η λέξη της Νέας Ελληνικής στο γλωσσικό σύστημα και στο κείμενο*. Αθήνα: Παρουσία-Παράρτημα αρ. 65.
- Manolessou, I. & Tsolakidis, S. 2009. Greek coordinated compounds: Synchrony and diachrony. *Patras Working Papers in Linguistics* 1, 23-39.
- Murphy, M. L. 2003. *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nakov, P. 2013. On the interpretation of noun compounds: Syntax, semantics, and entailment. *Natural Language Engineering* 19 (3), 291-330.
- Nastase, V., Nakov, P., Ó Séaghdha, D., & Szipakowicz, S. 2013. *Semantic Relations between Nominals*. Dordrecht: Springer.

- Ξυδόπουλος, Γ. 2008. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ó Séaghdha, D. 2009. Semantic classification with wordnet kernels. *Proceedings of Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics. Companion Volume: Short Papers*. Association for Computational Linguistics, 237-240.
- Ó Séaghdha, D., & Copestake, A. 2007. Co-occurrence contexts for noun compound interpretation. *Proceedings of the ACL-2007 Workshop on a Broader Perspective on Multiword Expressions, Prague, Czech Republic*, 57-64.
- Olsen, S. 2015. Composition. In P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (eds) *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 364-385.
- Pierini, P. 2015. Translating English compound adjectives into Italian: Problems and strategies. *Translation & Interpreting* 7 (2), 17-29.
- Pollatsek, A., Hyönä, J., & Bertram, R. 2000. The role of morphological constituents in reading Finnish compound words. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 26 (2), 820-833.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη, Α. 2007. *Η σύνθεση λέξεων: Διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. 2009. Modern Greek V V dvandva compounds: A linguistic innovation in the history of the Indo-European languages. *Word Structure* 2 (1), 49-68.
- Ralli, A. 2013. *Compounding in Modern Greek*. Dordrecht: Springer.
- Renner, V. 2008. On the semantics of English coordinate compounds. *English Studies* 89 (5), 606-613.
- Σερακιώτη, Δ. 2019. *Επίδραση της δομής των συνθέτων στην ερμηνεία: Μια εμπειρική έρευνα σε χρωματικά σύνθετα της Νέας Ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Σερακιώτη, Δ. & Μαρκόπουλος, Γ. 2013. Μια εμπειρική προσέγγιση των βασικών χρωματικών όρων στην Ελληνική: Η επίδραση του μηχανισμού της σύνθεσης. *Γλωσσολογία* 21, 1-18.
- Sandra, D. 1990. On the representation and processing of compound words: Automatic access to constituent morphemes does not occur. *Quarterly Journal of Experimental Psychology: Human Experimental Psychology* 42, 529-567.
- Scalise, S. & Fábregas, A. 2010. The head in compounding. In S. Scalise & I. Vogel (eds) *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 109-126.
- Selkirk, E. 1982. *The Syntax of Words*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Serakioti, D. 2020. Quantifying semantics using statistical tools: An empirical research in colour compounds in Modern Greek. *European Scientific Journal* 16 (23), 185-205.
- Shimada M. 2013. Coordinate compounds: Comparison between English and Japanese. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 10, 77-96.
- Stanojević, M. 2009. Cognitive synonymy: A general overview. *Linguistics and Literature* 7 (2), 193-200.
- Tribulato, O. 2015. *Ancient Greek Verb-Initial Compounds: Their Diachronic Development within the Greek Compound System*. Berlin: De Gruyter.
- Wälchli, B. 2005. *Co-compounds and Natural Coordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, E. 1981. Argument structure and morphology. *The Linguistic Review* 1, 81-114.
- Zhang, W. 2016. *Variation in Metonymy: Cross-linguistic, Historical and Lectal Perspectives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Zwitserslood, P. 1994. The role of semantic transparency in the processing and representation of Dutch compound words. *Language and Cognitive Processes* 9, 341-368.